

פרשת ויגש

"גושן"

מהפרספקטיבה של יוסף:

בראשית פרק מה:

וַיִּשְׁבֹּת בְּאֶרֶץ-גֹּשֶׁן וַהֲרִיתָ קְרוֹב אֵלַי וַבְּנֵי בְנֵיךָ וַצִּאֲנָה וַבְּקָרְךָ וְכָל-אֲשֶׁר-לְךָ:

רש"י (בראשית מו:לד)

בעבור תשבו בארץ גשן - והיא צריכה לכם שהיא ארץ מרעה, וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאים במלאכה אחרת ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם: כי תועבת מצרים כל רעה צאן - לפי שהם להם אלהות:

עקידת יצחק בראשית שער לא (פרשת ויגש)

בחר להם הטוב והישר וישנא את הרבנות שאין ספק שאם רצה היה ממנה אותם שרי אלפים ושרי מאות על המלכות אבל רצה שיאמר שהם רועי צאן מנעוריהם גם הם גם אבותיהם עד שהמלאכה ההיא מוחזקת בידם מקדם ולא יוכלו לזוז ממנה וזה כדי שירחיקום מושבת שם במצרים כי תועבת וכו'. וימשך מזה שישבו בארץ גושן דזאת היא כונת רש"י ז"ל וכשאינן אתם בקיאים באומנות אחרת ירחיקכם מעליו ותשבון בארץ גשן אמר שיכוון מהמצרים ההרחקה בעצם והישיבה בארץ גשן במקרה.

העמק דבר בראשית פרק מו

כי תועבת מצרים וגו'. ולא ירצה להושיבכם במקום עיקר הישוב, כך עלה בדעת יוסף לסבב הדבר להגיע לתכלית המבוקש לשבת בדד, אף על גב שיהיה באופן שיהיו אחיו ובית אביו לבז מזמת זה בעיני פרעה, מ"מ הכל כדאי כדי להגיע לזה התכלית הנחוץ לשמירת קדושת ישראל.

העמק דבר במדבר פרק כג

"עם לבדד ישכון, ובגויים לא יתחשב"

והוסיף לברר כי המון יעקב חזק באמונתו מצור, מזה אשר הן עם לבדד ישכון. לא כדרך כל אומה ולשון כשהולכים בגולה ומתערבים עם המגלים אותם משיגים בזה אהבה וחשיבות כל אחד בעיניהם יותר משהיו נפרדים מהם, אבל לא כן עם ישראל כשהוא לבדד. ואינו מתערב עמהם ישכון. במנוחה ובכבוד, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליו ואין איש מתחרה עמו:

ובגויים. כאשר הוא רוצה להיות מעורב עמם:

לא יתחשב. אינו נחשב בעינם להתחשב כלל לאדם, וכדאיתא בסנהדרין דף ק"ד א' אני אמרתי וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב עכשיו איכה ישבה בדד, פירוש רצוני היה שיהיו בדד שלא יתערבו עם אומות העולם אז יהיו בטח, עכשיו שתשוקתם היה להשתוות עם אומות העולם נעשו בדד מהם, ואין אומה מחשב אותם להתערב עמם, ובפסחים דף קי"ח ב' בזר עמים קרבות יתפצו, מי גרם להם לישראל שיתפזרו בין אומות העולם קרבות שהיו הפצין בהם, ובשמות רבה פרשה א', שישראל בגלות מצרים מנעו מן המילה אמרו נהיה כמצרים, מה עשה הקדוש ברוך הוא הפך לבם לשנוא

עמו, פירוש שהן חשבו אשר מאחר שהם בגלות ראוי שלא להיות נבדל מהם, ונעשה להיפך שמצרים בדלו עצמם מישראל.

מהפרספקטיבה של יעקב:

הרב אהרון ליכטנשטיין

התורה פותחת את תיאור ירידתו המרגשת של יעקב מצרימה בפסוק שנדמה מעט מיותר:

"וַיָּאֵת יְהוָה שְׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גִּשְׁנָה וַיָּבֵאוּ אֹרְצָה גִּשְׁן" (ברא' ו', כח).
רש"י על אתר מביא את המדרש:

"ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה".

על פי המדרש, טורחת התורה לתאר כיצד יעקב ביורדו לארץ גושן פועל מיד להקמת 'כולל', 'בית מדרש' בכדי לשמור על הגחלת היהודית במצרים הטמאה, ויעקב מחליט למנות את יהודה ל'ראש הישיבה' החדשה.

אפשר רק לדמין את הדמעות העומדות בעיניו של יוסף, קולו הסדוק ואכזבתו המרובה כשהוא שומע שיהודה, ולא הוא, מתמנה להיות ראש ישיבתו של יעקב. כלום יודע יהודה מאומה אודות שמירת הגחלת היהודית בלב מצרים וטומאותיה?! האין זה יוסף שהעלה את קרנם של העברים דווקא במצרים בעת קשה זו?!

לא אחת עמדה יהדותו של יוסף במבחן, ופעם אחר פעם עמד יוסף על שלו ושמר אמונים למסורתו ומורשתו. אשת פוטיפר ניסתה לפתותו לזנות עמה, וכידוע נגלתה דמות דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון.

גם בפתרון חלומותיו של פרעה חוזר יוסף שוב ושוב על היותו שליח אלוקים בלבד ולא מדובר בכוחו הפרטי שלו על אף שעל פניו יכול היה יוסף להרים את קרנו שלו. יוסף אף לא התבייש בהיותו יהודי ומציג עצמו כעברי פעמים רבות, בניגוד לרבים אחרים דוגמת משה.

מדוע אם כן, מינה יעקב את יהודה לראש ישיבתו ולא את יוסף?

"ויקח יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה"

נצייר בדמיוננו את יוסף זוהר לעבר יעקב אביו ברכב השרד הפרטי שלו, רכב מפואר ויוקרתי עם נהג אישי, אלא שאף זהו רכב מהצי המלכותי של פרעה, ועל קדמת הרכב חקוקה עבודה זרה. יוסף אינו מתרגש כלל מקיומה של עבודה זרה זו; הוא התרגל, פיתח אדישות, אבל ליעקב נצבט הלב שבנו, המשנה למלך מצרים, נוסע ברכב הנושא שם עבודה זרה.

...התערותו של יוסף בחברה לא נגמרת במשרות פוליטיות ממשלתיות, כידוע הוא נישא לביתו של כהן עבודה זרה:

"וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן אוֹן" (בראשית מ"א, נ-נא).

יוסף העברי, בנו של יעקב, מתארח מדי שבוע בביתו של מנהיג כוהני העבודה הזרה, סועד על שולחנו, ילדיו מתחנכים על ברכיו, מאזינים למוזיקה המצרית האלילית העכשווית, צופים בסרטים החדשים ואף קוראים סיפורים אליליים לפני השינה. אמנם גם למשה היה חותן כהן לעבודה זרה, אולם סביר שאצל יוסף האלילות הייתה נוכחת אפילו בתוך ביתו שלו.

באחד הרגעים המרגשים במפגשם של האחים ויוסף, מפרט להם יוסף בהתרגשות כיצד לתאר לאביהם את מעלתו וגדולתו של יוסף:

"מִהָרֹּץ נָעַלְוּ אֶל אָבִי נְאֻמְרָתָם אֵלָיו פֶּה אָמַר בְּנֵי יוֹסֵף שְׁמֵנִי אֱלוֹקִים לְאֶדוֹן לְכֹל מִצְרַיִם רָדָה אֵלַי אֵל תַּעֲמֹד (בראשית מ"ה, ט-י).

יוסף בטוח שדבריו ושפע גדולתו ירגשו את אביו ויספקו לו רגעים רבים של נחת, הרי הוא עתה מושל על כל מצרים. אלא שהרמב"ן סבור שיעקב התייחס למעמדו של יוסף בצורה אחרת לחלוטין:

"והנכון בעיני כי כבר היו עיני ישראל כבדים קצת מזוקן, וכשבא יוסף במרכבת המשנה ועל פניו המצנפת כדרך מלכי מצרים, לא היה ניכר לאביו וגם אחיו לא הכירוהו, לפיכך הזכיר הכתוב כי כאשר נתראה אל אביו שהביט בו והכירו נפל אביו על צוארו ובכה עליו עוד, כאשר יבכה עליו תמיד עד היום הזה כשלא ראהו" (רמב"ן בראשית מ"ו, כט).

יעקב, על אף זקנותו וראייתו הלקויה, רואה לעומק ומבין את עומקם של תהליכים ארוכים. יעקב מבחין בשינויים העדינים והמשמעותיים שהתחוללו ביוסף, ומבין שלמרות מאבקו של יוסף, הוא אכן השתנה.

יוסף כבר אינו ילדון הלומד תורה בשקיקה ב'חיידר'. עתה הוא איש עסקים מהשורה הראשונה העוטה לראשו מצנפת כדרך מלכי מצרים.

אף כשיוסף מביא את בניו לפני יעקב, הוא כמובן מביא לימינו של יעקב את מנשה הבכור, ואילו יעקב בוחר משום מה לשכל את ידיו ומברך בימינו את אפרים הצעיר.

מתארים המדרשים את מנשה איש העשייה וההצלחה החומרית לצד אפרים האיש הרוחני והערכי. בדרך מעט עוקצנית יעקב מבהיר ליוסף שאכן גדולתו של יוסף מרגשת ומדהימה, אך העשייה החומרית אינה עומדת במרכז החיים היהודיים. בל נשכח ובל נזניח את חיי הרוח שלנו.

החיים בגולה, טומנים בחובם היטמעות בלתי נמנעת באורחותיהם של הגויים. החופשות בבתי הספר הן לפי החגים הנוצריים, יום החופש הוא יום ראשון ואף המסיבות במקומות העבודה מותאמות בדרך כלל לחגים הנוצריים.

ככל שנרבה ונפרה את העשייה בגולה כך התרבות הזרה תחלהל עמוק יותר ויותר ותותר רושם קשה שכלל לא בטוח שאפשר להסירו.

גם במדינת ישראל רובצת לפתחנו סכנה זו, אולם בממדים זעירים בהרבה. עלינו לעמוד על המשמרת כל הזמן שהתרבות והרוח היהודית יובילו את אורחות חיינו ולא חלילה אורחות הגויים.

אמת ליעקב (בראשית מח:ה)

"אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי".

והנה לכאורה היה לו ליוסף להעיר את אביו כי מנשה הוא הבכור ומדוע הוא מקדים את אפרים.... דבאמת קשה איך לא ירא יעקב שיקפידו האחים שיברך בברכה מיוחדת את בני יוסף - מה שלא עשה לכל בניו... והנראה לי, דבני יוסף הוצרכו לברכה מיוחדת מפני שנולדו בארץ מצרים בארץ טמאה, ולא ראו ביתו של יעקב, והיה ירא שמא יטמעו בין הגויים בזמן גלותם, ולפיכך היה צריך יעקב להכירם כבניו ממש, כראובן ושמעון. וזהו מה שדקדק יעקב לומר: ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים גו' כראובן ושמעון יהיו לי, היינו מכיון שהם נולדו בארץ מצרים לכן אני צריך להכיר אותם כראובן ושמעון.

ולפי זה נראה שאפרים היה צריך להכרה זו יותר ממנשה, שאם נבוא להשקיף על שמותם נראה כי מנשה נקרא על שם "כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי", כי עדיין היה חי בזכרונו בית אביו, משא"כ כשנולד אפרים כבר הרגיש עצמו כתושב והודה לה' על שהפרהו בארץ זאת³. וגם השמות מוכיחין, כי אם נעיין נראה ששמות מצרים היו כמו פרעה: פוטיפר, פענח, [צפנת], וגם שמות שפרה ופועה, שארז"ל שהם יוכבד ומרים, ואיך קוראם בלשון שפרה ופועה, ועל כרחק שפרעה כינה אותם בשמות מצריים, הרי דבשמותיהם היו מצוי הפ"א והרי"ש והעי"ן, ולפ"ז שם אפרים היה שם מצרי, והיה צריך יותר למה שעשה יעקב שיהיו כראובן ושמעון. וגם משום זה היה צריך אפרים להיות רגיל בבית יעקב וללמוד תורה בביתו, שהרי מנשה ידע לדבר לשון הקודש, שהרי היה מליץ בינותם לדברי רז"ל [לעיל מ"ב פכ"ג ברש"י], ודו"ק.

ונראה שענין זה מדויק מאד בפסוקים אלו, דלכאורה מדוע מזכיר יעקב אבינו בדבריו פעמיים ענין "ארץ כנען", עיין בפסוק ג': נראה אלי בלזו בארץ כנען, ושוב בפסוק ז': מתה עלי רחל בארץ כנען וגו', דבשלמא מה שכתב כן בפסוק ג' היינו משום שמצינו לזו אחרת בארץ אחרת גם אפשר מפני שהוא קראה בית אל וא"כ צריך לציינה היטב, ועל כרחק אנו צריכין לזה שגם בפרשת וישלח [ל"ה פ"ו] כתוב: ויבא יעקב לזוה אשר בארץ כנען היא בית אל וגו', אבל מדוע הוצרך גם בענין מיתת רחל לחזור שוב ולומר בארץ כנען?

ונראה שיעקב רצה להדגיש להם ששורשם ומקורם אינו בארץ שנולדו בה אלא דוקא בארץ ישראל, והיינו לפי שמצינו בספר נחמיה [ב' פ"ג] שכשרצה התרשתא לקבל רשיון לבנות את ירושלים אמר: מדוע לא ירעו פני אשר העיר קברות בית אבותי חרבה ושעריה אכלו באש גו' אם על המלך טוב ואם ייטב עבדך לפניך אשר תשלחני אל יהודה אל עיר קברות אבותי ואבננה וגו', הרי שעיר קבורת האבות מחבבת את המקום על בניהם, ולכן כשרצה יעקב שמנשה ואפרים, שנולדו בארץ מצרים, ידעו ששורשם ומקורם מחצבתם הוא בארץ ישראל, חזר וביאר להם שמקום קבורת רחל הוא בארץ כנען, ושם הוא גם מקומם בעתיד, ודו"ק.

ואפשר שזהו שגרם להם לבני אפרים לטעות ולהקדים את חשבון הקץ קודם זמנו שלשים שנה, מפני שקושי השעבוד היה אצלם ביותר, מפני שהם היו מרגישים עצמם כתושבים גמורים, שהרי אביהם נולד בארץ מצרים, והיה קשה עליהם הרגש הזה שזרים הם; הללו שאביהם החיה את הארץ ואת תושביה, שהגהיג תקים טובים וישרים בארץ והביא שלום בין העם והמלך והכל בחכמה, ואח"כ קמים מלכים חדשים ואינם מזכירים אחת מזכויותיו, ובניו הרי הם זרים שאין להם שום זכות קיום בארץ, ומוסרים בבתי החנוך שלהם שהיה כאן מלפנים מלך א' צפנת פענח שמו, והיה עברי שבא לכאן כעבד, ואח"כ בשביל הזהב הרימוהו המושלים הקדמונים עד מדרגת משנה למלך ומושל בכל ארץ מצרים, והלה הביא את כל בני משפחתו הגה, והם הם שונאי האומה ומצפים לעת מלחמה ומחרחרים ריב בינינו לבין שכנינו, ואז לכשיעלה בידם לקרוא מלחמה בארץ יתאחדו עם שונאינו וילחמו בנו ועדיין בני בניו של אותו המושל קיימים! ואיפה הגהו הסבלן הזה והסבל הזה שיכול לעמוד בפני זלזולים כאלה, וזה גרם להם לטעות בחשבונות.

ולפיכך נקראים הם בני אפרים, שבאמת היו בני בניו ומשפחות אחדות ואמאי תלה להם בשם אביהם הראשון, אלא שכאן רמזו לנו הז"ל את עילת הדבר, שדחקו את הקץ מפני שהיו בני אפרים, כלומר מפני שאביהם היה תושב מצרי שנולד שם כבן מלך, והם דימו שיוכלו לצאת בכח וגבורה שבידם, אבל הרגום אנשי גת ועצמותיהם היו מוטלים עד שבא יחזקאל הנביא והחיה אותם.